Prikaz knjige Bo Göransson i Claes Brundenius (ur.), "Universities in Transition: The Changing Role and Challenges for Academic Institutions”

Gregorić, Pavel

Source / Izvornik: **Privredna kretanja i ekonomska politika, 2012, 22, 101 - 108**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:384513

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Institute of Philosophy

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Universities in Transition: The Changing Role and Challenges for Academic Institutions

PRIKAZ KNJIGE

Bo Göransson i Claes Brundenius, ured.
New York, NY i Dordrecht: Springer, 2011, xiii + 366 str.

«Od sveučilištâ se traži da preuzmu sve važniju ulogu u gospodarskom i društvenom razvitku. Vlasti sveučilištima stavljaju u zadaću da obrazuju sve različitije dobne skupine kao i da razvijaju i prenose najnovije tehnologije u gospodarstvo. Gospodarstvo pak sve manje traži opće inženjersko obrazovanje i od sveučilišta traži da daju nova i specijalizirana znanja kao i da provode istraživanja za posebne potrebe gospodarstva. Studenti obrazovanje shvaćaju više kao investiciju nego osobnu potrebu i zahtijevaju obrazovanje koje je relevantno za zapošljavanje. Nadalje, civilno društvo od sveučilišta često očekuje smjernice za rješavanje svih vrsta poteškoća koje zahvaćaju društvo, od bolesti do ljudskih sukoba. Kako sveučilišta mogu zadovoljiti takvu navalu ponekad sukobljenih očekivanja?» (str. 348).

Ovo je pitanje koje sažima izazov s kojim se danas suočavaju sveučilišta diljem svijeta i kojemu je posvećena ova knjiga. Međutim, najprije se valja zapitati odakle taj izazov. Zašto je on globalan? I zašto je tako urgentan?

Prva, univerzalna i temeljna misija sveučilišta jest poučavanje, točnije – čuvanje, produbljivanje, stvaranje te prijenos znanja i vještina. Druga misija, koju je sveučilište kao institucija postupno preuzelo, ponajviše uspjehom humboldtovskog modela sveučilišta, jest istraživanje. Dakako, nisu sva sveučilišta istraživačka. U mnogim zemljama postoje sveučilišta posvećena ponajprije ili isključivo poučavanju, na primjer u Sjedinjenim

Američkim Državama, gdje se takve ustanove nazivaju «koledžima». U nekim zemljama, kao na primjer u Sovjetskom Savezu, istraživanje uopće nije bila misija sveučilišta već znanstvenih instituta, učinci čega su i danas vidljivi u iznimno niskom udjelu izdvajanja za istraživanje i razvoj koji se odvija na ruskim sveučilištima u odnosu na ukupna izdvajanja (vidjeti tablicu na str. 339). Iako, dakle, istraživačka misija sveučilišta nije univerzalna, ona je upadljiva iz barem dva razloga. S jedne strane, najbolja sveučilišta na svijetu oduvijek su bila ona na kojima su se intenzivno provodila istraživanja, pa su ta sveučilišta služila kao *benchmark* ostalima. S druge strane, rješenja proizašla iz istraživanja na sveučilištima nerijetko se tehnološki razvijaju i primjenjuju u gospodarstvu, čime sveučilišta izravno doprinose gospodarskoj vitalnosti društva.

To nas dovodi do treće misije sveučilišta, misije koju je sveučilište kao institucija počelo preuzimati zadnjih desetljeća, a to je društvena relevantnost sveučilišta. Ukratko, radi se o tome da sveučilište više ne može biti «kula bjelokosna», već mora preuzeti značajniju ulogu u poticanju i usmjeravanju upotrebe znanja za društveni, kulturni i gospodarski razvoj. Kao što urednici ovog zbornika napominju, u različitim se sredinama naglašavaju različiti aspekti društvene relevantnosti sveučilišta. Rezultati istraživanja iznesenih u knjizi pokazuju da se u razvijenim zemljama, poput Švedske, Danske i Njemačke, zahtjev za društvenom relevantnošću sveučilišta uglavnom svodi na zahtjev da sveučilišta snažnije i izravnije utječu na gospodarski razvoj zemlje, ponajprije primjenom istraživanja i transferom tehnologije u gospodarstvo. U manje razvijenim zemljama, poput Urugvaja, Kube i Vijetnama, zahtjev za društvenom relevantnošću sveučilišta u stanovitoj mjeri uključuje odnos sveučilišta i gospodarstva, ali se ponajprije odnosi na socijalnu uključenost, kulturni identitet i sudjelovanje u rješavanju konkretnih problema u društvu, poput zdravstva, poljoprivrede i sl.

«Promjena uloge sveučilišta» u podnaslovu ove knjige odnosi se na tu treću misiju sveučilišta. Ta misija predstavlja «izazov» koji stoji pred sveučilištima i razlog zbog kojega su sveučilišta u procesu «tranzicije». Naime, taj izazov

očigledno zahtijeva temeljite zahvate i u prve dvije misije sveučilišta. Na primjer, ako treća misija sveučilišta znači pojačano izdvajanje ljudskih i materijalnih resursa za istraživanja koja bi mogla iznjedriti nove tehnologije i tako stvoriti nova radna mjesta, sveučilište mora prilagoditi svoje istraživačke prioritete, često nauštrb ekonomski manje isplativih istraživanja. Ako treća misija sveučilišta znači socijalnu uključenost i koheziju, sveučilište mora povećati upisne kvote i izlaznost, što može značajno ugroziti kvalitetu nastave. Ako pak treća misija uključuje prijenos znanja i kompetencija koje su izravno relevantne za tržište rada, onda sveučilište mora prilagoditi ili čak potpuno promijeniti programe koje nudi, što se lako može shvatiti kao ugroza individualnih akademskih sloboda. Sasvim općenito, tranzicija (ili bolje: transformacija) je teška, spora i složena jer sveučilište predstavlja iznimno kompleksan i trom sustav, osobito ondje gdje su upravljačke odgovornosti difuzno raspodijeljene, a ljudi u sustavu navikli na široko tumačenje akademskih prava i sloboda.

Međutim, svima je danas jasno da je transformacija sveučilišta u tom pravcu nužna. Naime, ako se prosperitetno društvo temelji na uspješnom gospodarstvu, a uspješno gospodarstvo na znanju i kreativnosti, onda je očito da je sveučilište iznimno važno za gospodarski uspjeh zemlje i prosperitet društva – pod uvjetom da proizvodi relevantna znanja, razvija kreativnost i na druge načine sudjeluje u izgradnji prosperitetnog društva. Zato je izazov treće misije sveučilišta globalan. Taj izazov bio je uočljiv i prije ekonomske krize 2007. godine, kada su Sjedinjene Američke Države isticane i kao primjer uspješnog gospodarstva i kao zemlja s najvećim brojem najuspješnijih sveučilišta na svijetu. Ali nakon 2007., otkada se nade za izlazak iz ekonomske krize polažu u znanje i kreativni potencijal, spomenuti izazov postaje urgentan, gotovo neizbježan.

Danas mnogi, uključujući autore priloga u ovoj knjizi, prihvaćaju model «trostruke zavojnice» koji su iznijeli Etzkowitz i Leydesdorff (1997). Prema tom modelu, u uspješnom gospodarstvu tri sastavna dijela «zavojnice» – sveučilište, vlast i industrija – stoje u čvrstom dinamičkom odnosu. «Kada su dijelovi zavojnice zdravi i međusobno povezani, zavojnica proizvodi

znanje, umješnost i tehnologiju prosperitetnih društava.» Taj uvid pretače se u politiku koja stvara «novi pritisak na sveučilište – da osigura specijaliziranu obuku sve većem broju studenata, da razvije i prenese tehnologije u gospodarstvo, te da odgovori na brojne potrebe društva» (str. v). Uslijed tog pritiska, dakle, sveučilišta se diljem svijeta nalaze u procesu transformacije.

Kanadski Centar za istraživanje međunarodnog razvoja (*International Development Research Centre*) pokrenuo je 2006. godine međunarodni istraživački projekt posvećen globalnom fenomenu transformacije sveučilišta, ali i specifičnim aspektima treće misije sveučilišta u različitim zemljama. S tom svrhom osnovana je mreža «UniDev» – kratica koja nigdje nije izrijekom objašnjena, ali vjerojatno označuje «Universities in Development» – s ciljem ispitivanja odnosa sveučilišta s civilnim društvom, predstavnicima vlasti i poduzetnicima u dvanaest različitih zemalja. Radi se o sljedećim zemljama: Brazil, Danska, Južnoafrička Republika, Kina, Kuba, Latvija, Njemačka, Rusija, Švedska, Tanzanija, Vijetnam i Urugvaj. Ove zemlje, smatraju autori projekta, predstavljaju reprezentativan uzorak; radi se o zemljama različitih kulturnih krugova, na pet kontinenata, na različitim stupnjevima gospodarske razvijenosti, s različitim sveučilišnim tradicijama, koje čine 29 posto svjetskog stanovništva, 31 posto svjetske studentske populacije te 30 posto ukupne svjetske populacije istraživača, i na koje otpada 22 posto ukupnog svjetskog izdvajanja za istraživanje i razvoj (vidi tablice na str. 8). Nažalost, istraživanjem nije obuhvaćena niti jedna zemlja iz Srednje i Jugoistočne Europe.

Knjiga *Universities in Transition* prikazuje rezultate četverogodišnjeg projekta. Trideset i četvero autora sudjelovalo je u pisanju šesnaest poglavlja knjige. Poglavlja su podijeljena u tri cjeline. Prvu cjelinu čine uvod i dva poglavlja opće tematike. U uvodu (str. 1-10) urednici zbornika kratko predstavljaju projekt i daju osnovne podatke o zemljama koje su obuhvaćene studijom. Drugo poglavlje (str. 11-24), naslovljeno «In Search of Excellence? An International Perspective of Governance of University Research», uspoređuje prednosti i nedostatke dvaju osnovnih modela financiranja

istraživanja i razvoja. U linearnom modelu, koji je karakterističan za angloameričke zemlje, resursi se dodjeljuju na kompetitivnim načelima temeljem stručne i neovisne prosudbe same struke (*peer review*), bez mnogo daljnje regulacije te samo uz nadzor predviđenih rezultata. Taj model dovodi do koncentracije resursa u manjem broju sveučilišta prepoznatih po svojoj izvrsnosti, dok istraživanje na ostalim sveučilištima ostaje podfinancirano. U modelu karakterističnom za kontinentalnu Europu, gdje se više od polovice svih istraživanja odvija u znanstvenim institutima, resursi se uglavnom dodjeljuju izravno za ciljane potrebe jakih tvrtki. Sveučilišta su u tom modelu donedavno igrala sporednu ulogu zbog svoje nefleksibilnosti i nepoduzetništva, no vlasti su počele vršiti pritisak na sveučilišta da to promijene uvodeći elemente linearnog modela i kompetitivnosti, primjerice u Njemačkoj kroz tzv. klastere izvrsnosti (*excellence clusters*). Autor spominje i treći model, onaj karakterističan za nordijske zemlje, u kojemu se uspješno kombiniraju elementi dvaju prethodno navedenih modela. S jedne strane, glavnina istraživanja odvija se na kompetitivnim načelima u okviru sveučilišta, a s druge strane, ciljano se ulaže u istraživanja važna za *low-tech* industriju, proizvodnju hrane, promet i sl. Autor poglavlja zalaže se za treći model, odnosno za kombinaciju prvih dvaju modela ovisno o društvenim i gospodarskim potrebama i strategijama pojedine zemlje, te odvraća od jednostavnih rješenja u vidu mehaničkog preslikavanja angloameričkog linearnog modela.

Treće poglavlje (str. 25-49), pod naslovom «The Evolving Role of Universities in Economic Development: The Case of University-Industry Linkages», najprije razmatra teoretske okvire pomoću kojih se u recentnoj literaturi analiziraju veze između sveučilišta i gospodarstva, a potom razmatra različite oblike tih veza u odabranih dvanaest zemalja. Glavni oblici veza između sveučilišta i gospodarstva koje autor izdvaja su sljedeći: konzultantske usluge, tehnička potpora (u smislu rješavanja tehničkih problema s kojima se suočavaju pojedine tvrtke ili ustupanja tehničke opreme i laboratorija tvrtkama), financiranje katedri i projekata od strane tvrtki ili poduzetnika s ciljem promicanja edukacije i istraživanja u određenom području (npr. katedra na Indijskom znanstvenom institutu

koju financira švedsko-britanska farmaceutska tvrtka AstraZeneca), zajednički istraživački projekti sveučilišta i tvrtki, transfer tehnologija stvorenih na sveučilištima u gospodarstvo (na mnogim sveučilištima otvaraju se posebni uredi za transfer tehnologije), angažiranje sveučilišta u svrhu cjelokupnog istraživanja i razvoja potrebnog za određeni proizvod ili uslugu (npr. Nacionalni kemijski laboratoriji u Indiji razvili su katalizator «zeolit» za potrebe multinacionalne naftne tvrtke Akzo). Uz to, u mnogim zemljama značajni resursi izdvajaju se za znanstvene ili tehnološke parkove i «poslovne inkubatore», a istodobno se podupiru razni programi poticanja inovacija i zaštite intelektualnog vlasništva, no autor zaključuje da još uvijek ne postoje empirijski podaci koji bi nedvojbeno pokazali isplativost spomenutih izdvajanja.

Drugi dio knjige (str. 53-328) sastoji se od dvanaest poglavlja, od kojih je svako posvećeno jednoj od dvanaest odabranih zemalja. Svako poglavlje stavlja sveučilišta i/ili znanstvene institute u njihov nacionalni kontekst, uz kratki pregled povijesnih, društvenih i gospodarskih specifičnosti. Također, u većini poglavlja objašnjeni su tekući trendovi u organizaciji visokoobrazovnog sustava u pojedinoj zemlji, način financiranja istraživanja i razvoja, te složeni odnosi sveučilišta i društva, a osobito odnosi sveučilišta i gospodarstva.

U trećem dijelu knjige, koji se sastoji od zaključnog poglavlja naslovljenog «Synthesis» (str. 329-352), urednici zbornika sabiru temeljne zaključke i podatke iz pojedinih poglavlja. U zaključnom je poglavlju pokazano kako se sveučilišta u svijetu, na reprezentativnom uzorku od dvanaest odabranih zemalja, mijenjaju s obzirom na svaku od tri spomenute misije sveučilišta. Osobita se pozornost poklanja trećoj misiji i njezinim različitim poimanjima u različitim zemljama. Također, iz prethodnih poglavlja ekstrapolirana su tri glavna problema vezana za ulogu sveučilišta u društvu, a to su način financiranja visokog obrazovanja, relevantnost sveučilišnih istraživanja i kvaliteta nastave. Zaključak je autora da niti jedan postojeći model odnosa između sveučilišta i društva, uključujući model «trostruke zavojnice», nije sam po sebi dostatan za usmjeravanje i upravljanje složenim promjenama

kojima su sveučilišta podvrgnuta. «Svaka zemlja suočena je s jedinstvenim sklopom gospodarskih, društvenih, kulturnih i političkih okolnosti koje će zahtijevati od svih dionika da se uključe u dijalog sa svrhom pronalaženja optimalne uloge sveučilišta u nacionalnim inovacijskim sustavima koji se mijenjaju, osobito u doba smanjene financijske potpore sveučilištima» (str. 350-351).

Što iz ove knjige može naučiti čitatelj iz Hrvatske? Kao što je spomenuto ranije, studijom nije obuhvaćena niti jedna zemlja iz Srednje ili Jugoistočne Europe koja bi bila bliska Hrvatskoj, no usporedbe s pojedinim zemljama u nekim segmentima mogu biti poučne. Na primjer, čitatelja bi moglo zanimati koji su učinci omasovljenja visokog obrazovanja na Kubi, gdje danas gotovo svi između 18. i 24. godine pohađaju neku visokoškolsku ustanovu; kako je vlast u Njemačkoj, ponajprije strogom kontrolom kvalitete nastave i istraživanja, uvela promjene u sveučilište koje se donedavno opisivalo kao «kombinacija političke regulacije od strane države i stručne samoregulacije od strane akademske oligarhije» (str. 275); ili pak kakve je rezultate polučio policentrični razvoj sveučilišta u Švedskoj.

Na načelnoj razini, međutim, knjiga će podsjetiti čitatelja na surovu zbilju današnje Hrvatske u kojoj već godinama niti jedna komponenta «trostruke zavojnice» ne funkcionira. Domaće je gospodarstvo zastarjelo, nekonkurentno, opterećeno nametima i birokracijom, nemoćno da apsorbira tehnološke inovacije i kreativna rješenja. Visokoobrazovni i znanstveni sustav je podfinanciran, neupravljiv, segmentiran, podložan raznim vrstama korupcije, zastario u načinu poučavanja i istraživanja, nepoticajan i slabo podmlađivan. Vlast se do sada ponašala strateški neodređeno i neodgovorno, tako da probleme u sustavu ili uopće nije rješavala ili ih je rješavala stihijski, bez povratne sprege s dionicima sustava, što je dovelo do eksponencijalnog gomilanja problema. Dakle, bilo bi potrebno najprije rekonstituirati, ili barem temeljito restrukturirati, svaku komponentu kako bi one uopće došle u priliku da tvore «trostruku zavojnicu», tj. da se nađu u produktivnom dinamičkom odnosu koji je nužan za gospodarski razvoj i prosperitet naše zemlje.

Na sreću, postoje naznake da je nova vlast spremna na restrukturiranje i uspostavu dinamičkog odnosa s ostalim komponentama zavojnice, pa nam ostaje nada da će na to potaknuti i preostale dvije komponente.

Literatura

Etzkowitz, Henry i Loet Leydesdorff, 1997, "Introduction to the special issue on science policy dimensions of the triple helix of university-industry-government relations", *Science and Public Policy*, 24(1), str. 2-5.

Pavel Gregorić
Odjel za filozofiju, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu